

KÖY ENSTİTÜLERİ

Giriş

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı en önemli eğitim sorunlarından biri, yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen yetiştirilmesi idi (Akyüz, 2021, s. 380). Bahsi geçen soruna yönelik Atatürk, 1 Mart 1922'de TBMM'yi açarken şöyle demiştir: "Yüzyıllardan beri ulusumuzu yöneten hükümetler öğretim ve eğitimin genelleşmesi isteğini göstere gelmişlerdir. Ancak bu isteklerine varmak için Doğuyu ve Batıyı yansılarmaktan (taklitten) kurtulamadıklarından sonuç ulusumuzun bilgisizlikten kurtulamamasına varmıştır... Bu yurdun asıl sahibi ve toplumumuzun temel ögesi köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne dek eğitim ve öğretim ışığından yoksun bırakılmıştır..." (akt. Aysal, 2005, s. 269).

Bu ihtiyaca çözüm bulmak amacıyla geliştirilen en dikkat çekici projelerden biri Köy Enstitüleridir. Kapluhan (2012), "Hazırlıkları 1935'te başlatılıp 1937'de denemesine girişilen enstitülerin, 1940'da yasal bir zemine oturduğu görülmektedir." demektedir. Bu kurumlar, özellikle kırsal alandaki eğitim sorunlarını çözmek ve köylere hem eğitim hem de kalkınma getirmek amacıyla 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasa ile kurulmuştur. Ayrıca yasaya göre enstitülerin görevi sadece köy öğretmeni yetiştirmek değildir; öğretmenle birlikte sağlık görevlileri, teknisyenler gibi meslek elemanları da yetiştirmektedir. Kuruluşunda dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un büyük emeği vardır. Bu okulların sayısı zamanla 21'e kadar yükselmiştir (Akyüz, 2021, s. 393).

Akyüz (2007) "Köy Enstitülerinin mezunlarından bu okullar ve bölge okulları için öğretmen ve müfettiş yetiştirmek ve Enstitülere rehberlik yapmak, köy incelemelerine merkez teşkil etmek üzere, Hasanoğlan Köy Enstitüsü bünyesinde, Yüksek Köy Enstitüsü adıyla 3 yıl süreli bir okul daha açılmıştır." demiştir (s. 394).

1. Kuruluş Amacı ve Tarihsel Bağlam

Köy Enstitüleri yalnızca öğretmen yetiştiren kurumlar olarak değil; aynı zamanda köylerin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını dönüştürmeyi hedefleyen çok yönlü bir eğitim modeliydi. Aysal (2005), Enstitülerin kuruluş amaçlarına yönelik şunları söylemiştir:

1935 yılına gelindiğinde ülke nüfusunun yüzde sekseninin yaşadığı köylerde okul sayısı yok denilecek kadar azdır. Bu okullara kentlerden bulunup gönderilen az sayıda öğretmen de, köylerde tutunamamakta ve başarılı olamamaktadır. Köy insanının eğitim gereksinmesi sadece okuryazarlıkla sınırlı değildir; bulaşıcı hastalıklarla savaşamamakta, üretimini ilkel yöntemlerle yapmaktadır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın ağır yükünü çeken köylüler, henüz demokrasiyi yaşatacak cumhuriyet yurttaşı niteliğine kavuşamamıştır. Asıl önemlisi, 1930-1940 yılları arasında köye hizmet götürmek çok zordur. Cumhuriyetle birlikte girilen köye hizmet çabaları; ya köylünün beklentilerine uymadığı ya da becerilemediği için yarım kalmıştır. Başarı için köylünün dilinden anlayan yeni bir aydın tipine gereksinme vardır. Bu da köylünün kendi içinden çıkabilecektir.(s. 270).

Bu tablo karşısında, köye özgü bir eğitim modeli gerekliliği doğmuştu. Eğitim tarihimizin çok önemli isimlerinden biri olan İsmail Hakkı Tonguç bu konuda Köy Enstitülerinin kurucusu ve kuramcısı olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisinin 1935 yılında gerçekleştirmiş olduğu kurultayıyla beraber devletin organize ettiği planlı endüstrileşme anlayışıyla beraber köylerin de planlı olarak kalkındırılması kararlaştırılmıştı. Bu gelişmeler sonucu dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Saffet Arıkan, İsmail Hakkı Tonguç'u ilköğretim genel müdürlüğüne atamıştır. Yaşanan bu gelişmeyle beraber Tonguç kendi planlarını ortaya koyabilmek için bir yetkiye kavuşmuştur (Aysal, 2005, s. 112)

Tonguç kendi incelemeleri sonucunda 20 yıllık bir plan taslağı yapmıştır. Taslak 1954 yılına kadar öğretmen, koruyucu, tarım teknisyeni ve sağlık hizmeti ulaşmamış köy kalmaması yönünde bir amacı içermiştir. Bu amaca yönelik Köy Enstitüleri kurulmadan önce bazı gelişmeler yaşanmıştır. İlk önce Eskişehir'in Çifteler bölgesinde 1936 yılında 4 aylık bir kurs açılmıştır. Burada eğitmen olarak adlandırılan ve geçici öğretmen olarak görevlendirilen askerliğini yapmış okuryazar gençlerden bir

grup görev yapmıştır. Kendi köylerinde görev yapan bu eğitimciler çocukları 3 yıl okutmuşlardır. Köylüye modern tarım tekniklerinin öğretimi, köydeki sağlık sorunlarının kaymakamlığa iletilmesi, okuma-yazma öğretimi gibi faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu girişimden duyulan memnuniyet ve olumlu sonuçlar sonrası 1937 yılında çıkan " Köy Eğitimcileri Kanunu" ile eğitimciye yasal işlerlik de kazandırılmıştır.

Fakat bunların yeterli olarak görülmemesi sonucu 3704 sayılı yasayla "Köy Öğretmen Okulları" da açılmıştır. Bu yasayla beraber Köy Enstitülerinin temelini oluşturan başta Kızılçullu, Çifteler ve Gököy Eğitimciler Kursları köy öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. 1938 yılında Saffet Arıkan yerine bakan olan Hasan Ali Yücel ve onun döneminde de görevine ilköğretim genel müdürü olarak devam eden İsmail Hakkı Tonguç'un çabalarıyla 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı Kanunla Köy Enstitüleri kurulmuştur (Aysal, 2007, ss. 112-114; Akyüz, 2005, s.393).

2. İsmail Hakkı Tonguç ve Eğitime Yaklaşımı

İsmail Hakkı Tonguç (1893–1960), Türkiye Cumhuriyeti'nin erken döneminde eğitim reformlarının öncüsü olarak kabul edilir. Bulgaristan'ın Silistre vilayetine bağlı Tataratmaca köyünde doğan Tonguç, eğitim hayatına Silistre Rüştîyesinde başladıktan sonra İstanbul Dârülmuaallimîn-i Âliyesinde öğrenim gördü. Cumhuriyet'in ilk yıllarında iş eğitilimi almak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Bu sayede Alman iş eğitimcilerini tanımıştır. Pestalozzi ve Kerschensteiner onun hayran olduğu eğitimcilerdendir. Daha sonraları Bulgaristan, Romanya, Avusturya, Macaristan gibi ülkelere de geziler yaparak köy yaşamı ve eğitim yapılarını incelemiştir. Köy Enstitülerini kurmak için yurt dışı gezilerinden çok daha fazla olacak şekilde yurt içinde gezmiştir. Türkiye'nin bütün illerine gitmiş ve köylerini gezmiştir (Baykurt, 1997).

Tonguç'un yaptıklarını yabancı düşünörlere atfetmenin yanlış olduğunu düşünöen Kirby (2010) Tonguç için "... hem de birinci sınıf önemde bir değil, birçok buluşu olan bir eğitimcidir ve yaptığı işler, çok daha ünlü eğitimcilerin yaptıklarının

dayanamayacağı kadar sert bir sınavdan geçmiştir. Onun eğitimdeki başarıları yanında en ünlülerin tutundurabildikleri çocuk oyuncağı gibi kalır." (s. 118).

3. Eğitim Felsefesi ve Pedagojik Yaklaşım

Köy Enstitüleri'nin temel felsefesi "iş için, iş içinde eğitim" ilkesi üzerine kuruluydu. Enstitüler, öğrencileri yalnızca akademik bilgi ile donatmakla kalmıyor; aynı zamanda onları üretken bireyler hâline getiriyordu. Öğrenciler, hem kültürel dersler alıyor hem de tarımsal ve teknik üretim yaparak köye dönük bir yaşam pratiği kazanıyorlardı. Bu misyon ve amaca bağlı olarak eğitim ile üretimin iç içe olduğu "iş içinde üretim amaçlı" bir eğitim modeli benimsenmiştir (Aydın, 2007).

Köy Enstitüleri için oluşturulan eğitim modeli için eğitim ve üretimin iç içe olduğu iş içinde üretim amaçlı bir model diyebiliriz. Böyle bir modelin oluşmasında birden fazla felsefenin etkisinden söz edilebilir. Bu açıdan bakıldığında politeknik, pragmatist ve realist felsefelerle etkileşim içinde olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın ve üretim araçlarının verimli bir şekilde kullanılmaya çalışılması, okulların atölye ve iş merkezi gibi kullanılması gibi durumlar realist ve pozitivist anlayışın kurumun eğitim anlayışında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumdaki demokrasiye uygun organizasyonlar ve insanı değerli bir varlık olarak algılama anlayışı ilerlemecilik felsefesinin etkisini ortaya koymaktadır.(Erkılıç, 2013, s. 14).

Baykurt'un (1997) şu yazısı demokrasi kavramı ve Köy Enstitüleri açısından önemlidir: "Cumartesi günleri geçmiş haftanın eleştirisini de yapardık. Enstitünün parlamentosu çalışmaya başladılar. Söz alır konuşurduk ayrı ayrı. O haftanın hizmet nöbetini üstlenmiş olan sınıfın çalışmalarını gözden geçirir, değerlendirirdik. Eleştirilerimiz kimi zaman öğretmenlere yönelirdi. Müdüre yöneldiği de olurdu. Çıkar, yanıt verirlerdi. Yani tam demokratik eğitim uygulaması." (s. 27).

4. Eğitim Programı ve Ders İçerikleri

Köy Enstitüleri 1943 yılında ilk resmi öğretim programını oluşturmuştur. Bu programdaki işleyişe göre ilkokul sonrasında bir sınavla alınan köy çocuklarına 5 yıllık bir öğretim öngörülmüştür. 5 yıllık süreçle beraber 114 hafta kültür dersleri, 58 hafta ziraat dersleri, 58 hafta da teknik dersleri yapılmaktadır. Bir haftalık süre

bakımından derslerin dağılımı ise Kültür dersleri her sınıfta 22 saat, ziraat dersleri 11 saat, teknik dersleri 11 saat olacak şekilde işlenmektedir. Enstitünün eğitimi zorluydu. Ezbercilik anlayışı yoktur. Tonguç'un anlayışına dayalı olarak iş eğitimi ilkesi uygulanmıştır.

Kültür dersleri	Ziraat dersleri ve çalışmaları	Teknik dersler ve çalışmalar
Türkçe Tarih Coğrafya Yurttaşlık Bilgisi Matematik Fizik Kimya Tabiat ve Okul Sağlığı Yabancı Dil El Yazısı Resim-İş Beden Eğitimi ve Ulusal Oy. Müzik Askerlik Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı Öğretmenlik Bilgisi . Toplum Bilim . İş Eğitimi . Çocuk ve İş Ruh Bilimi . İş Eğitimi Tarihi . Öğretim Metodu ve Tat. Ziraat İşletmeler Ekonomisi ve Kooperatifçilik	Tarla Ziraatı Bahçe Ziraatı . Fidancılık . Meyvacılık . Bağcılık . Sebzeçilik Sanayi Bitkileri Ziraatı Zootekni Kümes Hayvanları Bilgisi Arıcılık ve ipek böc. Bahçılık ve Su Ür. Ziraat Sanatları	Köy Demirciliği . Nalbantlık . Motorculuk Köy Döğeriği . Marangozluk Köy Yapıcılığı . Tuğla ve Kiremitçilik . Taşçılık . Kireççilik . Duvarcılık, Sıvacılık . Betonculuk Köy ve El Sanatları (Kızlar için) . Dikiş, Biçki, Nakış . Örgü ve Dokumacılık . Ziraat Sanatları

Tablo 39. Köy Enstitülerinin 1943 tarihli programına göre ders grupları ve dersleri

Köy Enstitülerinin binalarının yapımı için öğrencilerin emeğine başvurulmuştur. Köy Enstitülerinde eğitim karma eğitim olarak uygulanmıştır. Fakat 1950 sonrasında bazı siyasi gelişmeler sonucunda Kızılçullu ve Beşikdüzü'nde toplanan kız öğrencilerle birlikte karma eğitim uygulamasına son verilmiştir. (Baykurt, 1997, s. 2; Akyüz, 2007, s.394). Ayrıca mezun olan öğretmenlerin 20 yıl boyunca köylerde görev yapmaları zorunlu kılınmıştı (Akyüz, 2021, s. 396).

5. Köy Enstitülerine Eleştiriler ve Kapanma Süreci

Ancak zaman içinde Köy Enstitülerinin bu özgün yapısı değişikliğe uğramıştır. Bu değişme olgusunda eğitim anlayışında oluşan farklı görüşler ve isimler etkilidir. Kirby'ye (2010) göre "Politikaya ve CHP'ye sızmalarından önce, Anadoluçuluk görüşleri Milli Eğitim Bakanlığı'na yerleşmiş bulunuyordu. '' (s. 437).

Yücel'in Bakanlığı zamanında, Bakanlıkta bir Yücel, Tonguç gibi kişilerin temsil ettikleri görüş, bir de bu görüşün arkasında, kendisini her zaman belirsiz ve hatta kapalı olarak sürdüren ama Bakanlık'taki her konuyu her zaman etkileyebilen bir karşıt akım vardı. Bu akımının yandaşlarından ve en önemli kişilerinden ve sonra Bakan olarak Köy Enstitüleri'nin gerçek yıkıcılığını yapacak olan Sirer'den ileride söz edeceğiz." (s. 442).

Köy Enstitülerine yapılan eleştiriler Turan'a (1999) göre belli başlıklar altında oluşturulmuştur. Bunlar:

Yalnızca köy çocuklarının eğitilmesi ve buradan mezun olanların yine köylerde görevlendirilmesinin toplumsal sınıflaşmaya yani köylü-kentli ayrımına yol açması, yaşanacak olan bu ayrımın Anayasada var olan halkçılık ilkesine ters olması, Enstitülerde komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitimin olması gibi durumlar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak öğrencilerin tarım, teknik uygulamalarında olmaları, temizlik ve bakım işlerinde çalışmalarının Sovyet Rusyası'nı ve komünizmi andırması sonucu Anayasada var olan milliyetçilik akımıyla ters düştüğü eleştirisi de yapılmıştır. Enstitülerin kadrolarının genellikle solcu ve komünist ideolojiye sahip kişilerden oluştuğu da söylenmiştir. Enstitülerin yatılı ve karma öğretim sistemine sahip olmasıyla beraber kız ve erkek beraberliklerinin Türk aile ve ahlak anlayışına uymadığı söylenmiştir (ss. 45-47). Bu eleştirilerden birini TBMM'de dile getirmiş olan Kazım Karabekir'in şu sözleri de önemlidir:

...Parti programında sınıf ayrımı yok diyoruz ama onu elimizle yaratıyoruz...
Biz şehir ve köy çocuklarını birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti
fikriye ile ayırırsak sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak
telkinlerle günün birinde

biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız?"
(akt. Aysal, 2005, s.274).

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de bu eleştiriye karşılık olarak:

"Köy ilkokullarından gelen çocukları şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedeni kabiliyetlerine bakarak seçip enstitülere alacağız... Bizim arzumuz köyün içerisinde bilgili, sıhhatli, memleketine bağlı ve müstahsil vatandaş yetiştirmektir. Yoksa köylüyü bu arz ettiğim melekelerle teçhiz edip onları şehre akın eder vaziyete getirmek değildir... Mesele köylü çocuğunu hayat bakımından köylülük mahiyetini kaybetmeksizin yetiştirmektir. Bu davayı hiçbir zaman zayıflatmayalım... diyorum." demiştir (akt. Aysal, 2005, s.275).

Bu bahsettiğimiz durumlar eleştirilerin ana eksenini oluşturmaktadır. Sıraladığımız bu eleştiriler etrafında Köy Enstitülerine birçok söylem ve iddia da Kurumun varlığı boyunca söylenmiştir. Tüm bu eleştirilere rağmen Köy Enstitüleri mevcudiyetini sürdürüyordu. 5 Ağustos 1946 tarihinde Hasan Ali Yücel yerine bakan olarak göreve başlayan Reşat Şemsettin Sirer Enstitülerin kapatılmasına giden süreçte önemli bir rol oynamıştır. İlk icraatlarından biri olarak İsmail Hakkı Tonguç'u mevcut görevinden farklı görevlere getirerek pasifize etmiştir. 1947 yılına gelindiğinde Köy Enstitüleri ile ilgili yasa ve yönetmeliklerde yapılan düzenlemelerle, sistemin işleyişinde radikal değişiklikler yapılmıştır. Öğretim programlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1949 yılında Tahsin Banguoğlu'nun başkanlığında ise Enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınmasından vazgeçilmiş ve karma eğitime de son verilmiştir. Sonraları 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Partiyle beraber zaten işlevsiz hale gelen Köy Enstitüleri dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri tarafından 1954 yılında çıkarılan kanunla öğretmen okullarına dönüştürülerek kapatılmıştır (Aysal, 2005).

6. Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak, Köy Enstitüleri Türkiye eğitim tarihinde özgün bir model olarak yer almıştır. Sadece öğretmen değil, aynı zamanda köye önderlik edecek

aydın bireyler yetiştirmiştir. Günümüzde bile tartışılmakta olan bu model, kırsal kalkınma ve halk eğitimi bağlamında hâlâ ilham verici bir örnektir. İsmail Hakkı Tonguç'un eğitim anlayışı ve liderliği bu modelin temel taşlarından biri olmuştur.

Kaynakça

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000 – M.S. 2007*. Pegem Akademi Yayıncılık.

Aysal, N. (2005). “Anadolu’da aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy Enstitüleri”. *Atatürk Yolu Dergisi*, (35–36), 267–282.

Baykurt, F. (2016). *Unutulmaz Köy Enstitüleri*. Literatür Yayınları.

Erkılıç, T. A. (2013). “Eğitim felsefeleri açısından Köy Enstitüleri”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DÜSBED)*, 5(9), ss.1-19.

Kapluhan, E. (2012). “Atatürk dönemi eğitim seferberliği ve Köy Enstitüleri (Atatürk Period of Education Campaign and Village Institutes)”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 26, 172–194. <http://www.marmaracografya.com>

Kirby, F. (2010). *Köy Enstitüleri: Bir eğitim devrimi* (H. Cılga, Çev.). Tarihçi Kitabevi. (Orijinal çalışma 1962 yılında yayımlanmıştır.)

Turan, Ş. (1999). *Türk devrim tarihi: Çağdaşlık yolunda yeni Türkiye (10 Kasım 1938 – 14 Mayıs 1950)* (1. baskı). Bilgi Yayınevi.